

KURULUŞUNDAN ÇÖKÜŞÜNE MİLLETLER CEMİYETİ SİSTEMİ

THE LEAGUE OF NATIONS' SYSTEM FROM ITS FOUNDATION TO ITS COLLAPS

Doğan Şafak POLAT¹

Öz

Bu çalışmanın amacı I. Dünya Savaşı sonrasında galip devletler tarafından büyük umutlarla kurulan Milletler Cemiyeti (MC)'nin başarısız olmasının nedenlerini tespit etmektir. Uluslararası barış ve güvenliği sağlamak amacıyla kurulan MC'nin başarısız olmasının nedenleri arasında en önemlileri başlangıçta kurgulanan sistemdeki yapısal sorunlar, karar verme mekanizmasının yetersizliği ve kuruluş amacına aykırı olarak manda sisteminin ortaya konulmasıdır. Daha kuruluş aşamasında savaşta yenilen devletlerin MC'ye üye olarak kabul edilmemeleri ve Wilson'ın büyük çabalarına rağmen ABD'nin üye olamaması gibi nedenler de MC'nin etkin olarak görev yapmasını engellemiştir. Bunun sonucunda büyük ideallerle kurulan MC, o dönemde meydana gelen silahlı çatışmalara, işgallere engel olamamış ve nihayetinde II. Dünya Savaşı patlak vermiştir.

Anahtar Kelimeler: I. Dünya Savaşı, Milletler Cemiyeti, Wilson İlkeleri, Ortak Güvenlik Sistemi, Uluslararası Güvenlik.

Abstract

The aim of this study is to determine the reasons for the failure of the League of Nations (LN), which was founded with great hopes after the First World by the victorious states. The most important reasons for the failure of the LN, which was established in order to ensure international peace and security, were the structural problems in the system, the inadequacy of the decision-making mechanism and the introduction of the mandate system contrary to the purpose of establishment. Due to the defeated states were not accepted as members of the LN at the beginning and USA's not becoming a member despite Wilson's great efforts prevented the LN from working effectively. As a result of these, the LN which was founded with great ideals could not prevent the armed conflicts that occurred in that period, the occupation and ultimately World War II broke out.

Keywords: World War I, League of Nations, Wilson Principles, Common Security System, International Security.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, dpolat@hotmail.com, Orcid: 0000-0003-0786-1789

Giriş

Devletler arası ilişkilerde ilk uluslararası örgüt olma özelliğini taşıyan Milletler Cemiyeti (MC), uzun ve uğraşılı iki hareketin sonucunda kurulmuştur. Bu hareketlerden ilki ABD'den gelmiştir. Daha savaşın başlangıcında savaşın tüm insanlık için yıkıcı etkilerinin görülerek bu faciyanın biran önce sona erdirilmesi için ABD Senatosunda Cumhuriyetçi ve Demokrat senatörlerden oluşan bir grubun bir araya gelerek 1915 yılında “League to Enforce Peace” adlı bir kuruluşu oluşturmalarıdır. Daha sonra 8 Ocak 1918 tarihinde Başkan T. W. Wilson, ABD Senatosu'nda 14 ilkesini sıralamış ve ilk kez bir “barış cemiyeti” kurulmasına olan ihtiyacı ifade etmiştir. Wilson böyle bir cemiyetin kurulabilmesi için “büyük ve küçük devletlerin toprak bütünlüklerinin ve politik bağımsızlıklarının güvence altına alınması gerektiğini” dile getirmiştir (Mercan, 2014). Ayrıca Wilson, yapılacak anlaşmalara uygun olarak denizlerde gidiş gelişin tamamen serbest olmasını ve barışı sağlayacak, ülke bütünlüğünü ve siyasi bağımsızlığını garanti edecek, devletlerin silahlanmayı bırakmalarını temin edecek uluslararası bir cemiyetin kurulması ile üye devletler arasındaki saldırganlığın önlenebileceğini ifade etmiştir.

İkinci hareket ise savaşın bizzat yaşandığı Avrupa'dan gelmiştir. Savaşın yıkıcı etkilerine maruz kalan insanlar tarafından savaşın galibinin ya da mağlubunun olmadığı ve savaşın tüm yönleriyle insanlık için bir felaket olduğu dile getirilmiştir. I. Dünya Savaşı süresince toplam 65 milyondan fazla (65.038.810) asker seferber edilmiş; bunların 8,5 milyondan fazlası (8.556.315) hayatını kaybetmiş, 21 milyon küsur (21.219.452) kişi yaralanmış, 7,5 milyondan fazla (7.750.945) kişi kaybolmuş ya da esarete mahkûm olmuştur (Türkmen, 2014: 2). Galip devletler ile mağlup devletlerin temsilcileri 18 Ocak 1919 tarihinde Paris'te I. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan sorunları çözmek, uluslararası sistemde güç dengesini tekrar kurgulamak ve barış antlaşmalarının şartlarını görüşmek maksadıyla bir araya gelmişlerdir. 25 Ocak 1919 tarihinde Paris Barış Konferansı'nda Amerikalı ve İngiliz delegeler tarafından uluslararası barış ve güvenliği sağlayacak bir MC'nin oluşturulması için plan hazırlanması önerilmiştir (Carruthers, 2001: 52). Hazırlanacak bu planın barış antlaşmalarının ayrılmaz bir parçası olması kabul edilmiş ve bu maksatla bir komisyonun oluşturulmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine Wilson başkanlığında büyük devletlerden ikişer, 9 küçük devletten ise birer temsilciden oluşan 19 kişilik komisyon oluşturulmuştur. Komisyonca hazırlanan metin, 28 Nisan 1919'da konferansta kabul edilmiş ve 28 Haziran 1919 tarihinde imzalanan Versailles Anlaşması'na dâhil edilmiştir (Armaoğlu, 1996: 145). Yapılan çalışmalar sonucunda İsviçre'de, 10 Ocak 1920 tarihinde, devletler arasında ortaya çıkabilecek sorunları barışçı yollarla çözmek maksadıyla Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam) kurulmuştur. Geçen süreçte Wilson tarafından ortaya konulan 14 Prensipten birini hızla kaybetmiş; MC ise barışı koruma ve devamlı kılmada yetersiz kalmıştır. MC'nin etkinliğini kaybetmesi neticesinde ortaya konulan idealizm ve demokrasi büyük yara almış ve bu ortamda dünyanın her yerinde otoriter, totaliter ve faşist yönetimler ortaya çıkmıştır.

Bu çalışma giriş ve sonuç bölümleri dışında dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde MC'nin kuruluşu ve misakı ele alınacaktır. İkinci bölümde MC'nin organlarına ve görevlerine yer verilecektir. Üçüncü bölümde MC'nin barış ve güvenliği sağlama çabaları üzerinde durulacaktır. Dördüncü bölümde ise büyük ideallerle kurulan MC'nin dağılma nedenleri üzerinde durularak çalışma sonlandırılacaktır.

1. Milletler Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Misakı

Devletler arasındaki sorunların barışçıl yollarla çözülmesi çalışmaları çok eskiye dayanmaktadır. Örneğin devletler, Viyana Kongresi ve La Haye Konferanslarında bir araya gelerek sorunlarını çözmeye çalışmışlardır (Gönlübol, 1975: 71). İlk La Haye Konferansı 1899 yılında 26 devletin katılımıyla gerçekleşmiştir. Konferansta silahlara sınırlama

getirilmesi konusu ele alınmış ancak başarı sağlanmamıştır. Buna karşın devletler arasındaki sorunları barışçı yollarla çözmek maksadıyla bir Daimi Hakemlik Mahkemesinin kurulması konusunda görüş birliğine varılmıştır. Ayrıca kara ve deniz savaşı hukuku ile ilgili bazı konularda da anlaşmaya varılmıştır. İkinci La Haye Konferansı ise 1907 yılında gerçekleşmiştir. Söz konusu Konferansa Latin Amerika devletleri ve bazı Avrupa dışındaki ülkelerin katılmasıyla temsil edilen devlet sayısı kırk dört olmuştur. Bu Konferans ilkinde göre daha başarılı olmuş, kara ve deniz savaşı hukuku yanında tarafsızlık hukuku ile ilgili bir takım sözleşmeler imzalanmıştır (Sönmezoğlu, 1989: 584).

1914 yılında Paris, Londra, Berlin, Viyana ve St. Petersburg gibi birçok şehirde gerçekleştirilen görüşmelerin sonuçsuz kalması neticesinde devletlerin bir araya gelerek çalışabilecekleri, daha gelişmiş organlara sahip bir teşkilata olan ihtiyaç giderek artmıştır. Bu kapsamda 1915 yılında İngiltere’de “The British League of Nations Society” adlı bir kuruluş oluşturulmuş ve çalışmaları Başbakan Asquith ile Dışişleri Bakanı Grey tarafından desteklenmiştir. Benzer şekilde 1915 yılında dünya barışı için ABD’de Eski Başkan Taft öncülüğünde “The League to Enforce Peace” adlı bir kuruluş oluşturulmuştur. ABD’nin çeşitli bölgelerinde şubeler açan bu kuruluş Başkan Wilson tarafından da desteklenmiştir. İkinci dönem başkan seçilmesiyle birlikte Wilson, gerek ABD’de gerekse tüm dünyada barışı sağlayacak bir cemiyetinin kurulması çalışmalarına öncülük etmeye başlamıştır (Gönlübol, 1975: 71). Çocukluğunda iç savaşa şahit olan Wilson, savaşın zalim ve vahşi toplumlara ait bir şey olduğunu vurgulayarak I. Dünya Savaşı’nın başlangıcında ABD’nin tarafsız kalmasını sağlamıştır. I. Dünya Savaşı sırasında yaşanan felaketler ABD’de de yankı bulmuş ve dünyada barışçı özelemleri giderek artmıştır. Bunun üzerine 8 Ocak 1918 tarihinde Başkan Wilson, ABD Kongresinde “Wilson’un On Dört Noktası” olarak anılan bir söylevde bulunmuştur (Kürkçüer, 1964: 159; Esmer, 1953: 518). Bu söylevin barış antlaşmaları ve diplomasilere açıklık ve şeffaflığın esas olması, gizli antlaşmaların yapılmaması, uluslararası ekonomik engellemeler mümkün olduğunca kaldırılması, denizlerde tam bir serbestliğin hâkim olması ve silahsızlanma hususlarının savunulduğu ilk dört maddesi uluslararası bir örgütün kurulması ile yakından ilgiliydi (Akgül, 2014: 66). Wilson, söylevin on dördüncü maddesinde büyük devletlerle birlikte küçük devletlerin de karşılıklı siyasal bağımsızlıklarının ve toprak bütünlüklerinin garanti altına alınabilmesi için bir cemiyetin kurulmasının önemine vurgu yapmıştır (Armaoğlu, 1992: 138; Kürkçüer, 1964: 158; Esmer, 1953: 518; Oran vd., 2002: 100). Wilson tarafından ortaya konulan on dört madde geçen süreçte “barış hedefleri” olarak görülmüş ve Wilson da MC’nin kurucusu olarak kabul edilmiştir.

Wilson, ortaya koyduğu ilkelerinde savaşta yenilen devletlerin, küçük devletlerin ve sömürge altında yaşayan halkların da kendi kaderlerini tayin hakkı olduğunu ifade etmiştir (Pomerance, 1976: 1-27). Wilson, self-determinasyon ilkesinin büyük bir destekçisi olsa da, başkanlığını yaptığı komisyonca hazırlanan MC Misakının hiçbir yerinde self-determinasyon ilkesine açıkça yer verilmemiştir (Wilson, 1988: 56). Dolayısıyla, self-determinasyon ilkesinin uygulama alanı yalnızca Avrupa ile sınırlı kalmış; bu kapsamda Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya bağımsızlıklarını kazanmıştır (Kütükçü, 2004: 264).

Arthur S. Link gibi kimi tarihçilere göre ise ABD Başkanı Wilson, ortaya koyduğu 14 Prensipleri ile Ortadoğu ve Çin gibi bölgelerde Avrupa devletleri ile yaşanan örtülü bir emperyalist mücadelede ABD’ye çıkar sağlamayı amaçlıyordu (Gürbüz, 2002: 90). Bu nedenle Wilson ile ilkelerin mimarı olan Walter Lippmann tarafından sömürge ve işgal altında yaşayan milletlerin hemen özgürlüklerine kavuşmaları öngörülmemiştir (Gürbüz, 2002: 90). Wilson’ın düşüncelerinin ABD’nin çıkarları gözettiğini değerlendiren Arthur S. Link gibi tarihçiler, onun bir idealist olmaktan çok gerçek anlamda bir realist olduğunu ifade etmişlerdir. Söz konusu tarihçilere göre Wilson’un söylemleri ve görüşleri her ne kadar

idealist unsurlar içerse de ortaya konulan politikalar realist unsurlar içermekteydi (Gürbüz, 2002: 90).

Barış ve güvenlikle ilgili çalışmalar ABD dışında İngiltere ve Fransa'da da başlamış ve her iki devlet de bir komisyon oluşturarak konuyla ilgili rapor hazırlayarak ABD'ye göndermişlerdir. Wilson'un müşaviri Albay House söz konusu raporları da dikkate alarak bir çalışma başlatmış ve 16 Temmuz 1918 tarihinde bir önsöz ile üç maddeyi kapsayan bir tasarı hazırlamıştır (Gönlübol, 1975: 73). Bu tasarının hazırlanma aşamasında daha çok ABD ve İngiltere'nin raporları dikkate alınmıştır.

Otuz iki devletin ve yetmiş temsilcinin katılımıyla (Gönlübol, 1975: 73) Paris Barış Konferansı, 18 Ocak 1919 tarihinde çalışmalarına başlamıştır (Uçarol, 2008: 511). MC Misak çalışmaları da ABD Başkanı Woodrow Wilson'un önderliğinde aynı tarihte konferans sırasında başlamıştır. Söz konusu Konferans'ın esas amacı bir daha böyle bir savaşın ortaya çıkmasına engel olmaktır (Carruthers, 2001: 52). Konferans'ın sevk ve idaresini her biri iki temsilciden oluşan, beş büyüklerden (ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya) kurulu "Onlar Meclisi" üstlenmiştir (Öztoprak, 1989: 21).

1919 yılında Paris'te yalnızca yedi Genel Kurul toplantısı yapılmıştır. Faaliyetlerin birçoğu La Haye Konferansları örneğinde olduğu gibi çeşitli komite ve komisyonlarda gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda 58 komisyon, komite ve alt komite oluşturulmuş, toplam 1646 toplantı icra edilmiştir. Bu toplantılarda ülkelerin sınır düzenlemeleri, tazminat, savaş suçluları, milletlerarası nehirlerde seyrüsefer gibi çeşitli konular yanında Milletlerarası Çalışma Teşkilatı (ILO)'nın kurulması da müzakere edilmiştir. Bu toplantılar sonucunda alınan kararlar ise son şekilleri verilmek üzere Onlar Meclisine ya da ABD, İngiltere ve Fransa'dan oluşan üçlü gruba havale edilmiştir (Gönlübol, 1975: 74).

Paris Barış Konferansı'nın ikinci Genel Kurul toplantısı 25 Ocak 1919 tarihinde gerçekleşmiştir. Toplantıda Yüksek Meclisi tarafından bir milletler cemiyeti kurulması teklif edilmiştir. Bu teklif kabul edilmiş ve bu hususun yapılacak olan barış antlaşmalarına dâhil edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, cemiyet misakını hazırlamak amacıyla Yüksek Meclis üyelerinden ikişer, beş küçük devletten ise birer temsilcinin katılacağı bir komisyon kurulmuştur. Toplam on beş temsilciden oluşan bu komisyona Wilson başkanlık etmiştir. Komisyonun gerçekleştirdiği ilk toplantıda küçük devletleri temsil eden diğer devlet temsilcileri karşısında azınlıkta kaldıklarını öne sürerek küçük devlet temsilcilerinin sayısının dokuza çıkarılmasını teklif etmişlerdir. Bu teklif ABD ve İngiliz temsilcileri tarafından uygun bulunmamasına rağmen kabul edilmiş ve dört yeni devletin komisyona katılmasına onay verilerek küçük devletlerin komisyondaki temsilci sayısı dokuza yükselmiştir. Komisyon çalışmalarına tüm temsilciler katkı sağlamış olsalar da kritik öneme haiz kararlarda ABD, İngiltere ve Fransa temsilcilerinin görüşleri dikkate alınmıştır (Gönlübol, 1975: 75).

Barış ve güvenliği korumak için evrensel bir örgüt oluşturmak (Soysal, 2000: 403) amacıyla komisyon tarafında dünyadaki tüm devletleri içine alacak bir cemiyetin kurulması için misak çalışması başlatılmıştır. Komisyonun çalışmaları sonucunda hazırlanan misakın son hali Konferans Genel Kurulunda 28 Nisan 1919 tarihinde kabul edilmiştir. Misak'ın kabulü sonrasında İtilaf Devletleri yanında onlarla eşit statüde olacak şekilde on üç tarafsız devlet MC'nin asli üyesi olarak seçilmişlerdi. Ayrıca MC Genel Kurulu bir araya gelip seçim yapıcaya kadar Yunanistan, Belçika, İspanya ve Brezilya'nın MC Konsey üyesi olmaları kararlaştırılmıştır. Bunun yanında cemiyet merkezinin Cenevre'de bulunmasına karar verilmiş ve cemiyetin genel sekreterliğine Sir James Eric Drummond seçilmiştir. Ayrıca Genel Kurul'un ilk toplantısı için ihtiyaç duyulan çalışmaları icra etmek amacıyla Drummond'un başkanlığında bir komite oluşturulmasına ve söz konusu komitenin üyelerinin MC Konseyi'ni oluşturan dokuz devletin temsilcileri arasından seçilmesine karar verilmiştir. Konferansta MC

Misakı ve komitenin almış olduğu kararlar oybirliği ile kabul edilmiştir. Bunun yanında Cemiyet Misakı'nın, I. Dünya Savaşı'nı sona erdiren antlaşmaların ilk yirmi altı maddesini oluşturmasına da karar verilmiştir (Pazarıcı, 1985: 52). Sonuçta, 10 Ocak 1920 tarihinde Versailles Barış Antlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle birlikte MC Misakı da onaylanmış ve böylece MC kurulmuştur (Sönmezoğlu, 1989: 586). Kurumsal anlamda uluslararası ilişkilerde bir devrim niteliği taşıyan ve gerçek anlamda tarihteki ilk evrensel uluslararası örgüt olan (Magstadt, 2006: 569) MC'nin 1920 yılında Cenevre'de yapılan ilk toplantısına kırk iki ülke temsilcisi katılmıştır (O'Callaghan ve Griffiths, 2002: 176).

Anti-hegemonyal bir meşruiyet sistemine dayanan ortak güvenlik (kolektif güvenlik) ilkesine göre kurgulanan MC Misakı, yirmi altı maddeden oluşan kısa bir belgeydi. Bu maddeler içerisinde MC'nin yapısı, üye kabul şartları, MC üyelerinin barışı devam ettirmek amacıyla uluslararası silahların en düşük seviyeye indirilmesi zorunluluğunu, hakemlik ve manda yönetimini içeren hususlar yer almıştır. Misak'a imza koyan devletler, uluslararası barışı ve güvenliği sağlamak amacıyla aralarındaki işbirliğini geliştirmek ve savaşa girmemek hususunda birtakım maddeleri onaylamışlardır. İmzacı devletler, gizlilikten uzak, adaletli ve onurlu uluslararası ilişkiler sürdürmeyi, kesinlikle uluslararası hukuka uygun hareket etmeği, devletlerin karşılıklı ilişkilerinde adaleti korumayı ve anlaşmalarda belirtilen tüm yükümlülüklerle titizlikle uymayı da taahhüt ediyorlardı (Denk, t.y.: 1; Gündüz, 1987: 7).

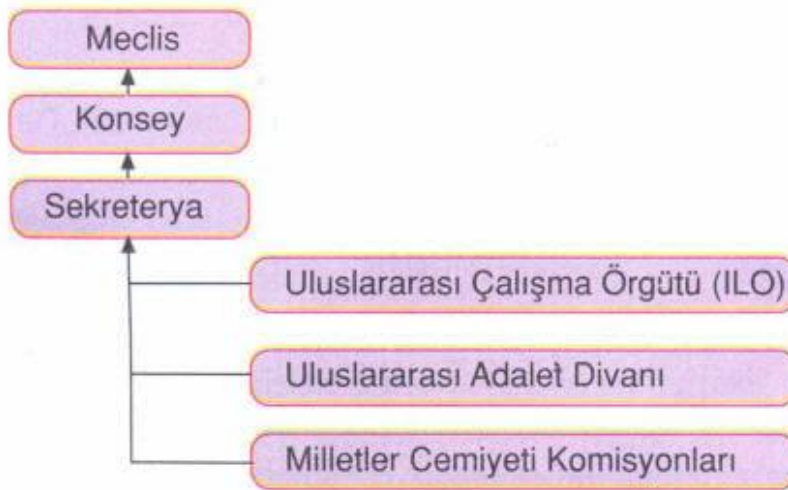
Misak'ın başlangıç bölümünde ABD Başkanı Wilson'un on dört noktasından dördü yer almıştır (Gönlübol, 1975: 67). MC Misakı başlangıç bölümü dışında 1-7. maddelerde üyelik ve teşkilâtın yapısına yer verilmiştir. Misakın birinci maddesinde kurucu üyeler ile üyelikle ilgili bazı hususlar yer almıştır. 2-6. maddelerde ise Cemiyet'in yapısı ile ilgili konulara yer verilmiştir. 7. maddede Cemiyet merkezinin Cenevre'de bulunduğu ifade edilmiştir. Uluslararası barışın devamını sağlama amacı 8-17. maddelerde açıklanmıştır. 8. maddede silahlı savaşın önemine ve barışın korunması için gerekli olduğuna vurgu yapılmıştır. 9. maddede ise sürekli bir komisyon kurulması ve bu komisyonun, 1. ve 8. maddelerde kara, deniz ve hava kuvvetleri ile ilgili yaşanan sorunlarda konseye görüş bildirmesi hükmü yer almıştır. 10-17. maddelerde Cemiyet'e üye devletler, diğer üye devletlerin siyasal bağımsızlıklarına ve toprak bütünlüklerine saygılı olmayı ve herhangi bir saldırıya karşı birbirlerini korumayı taahhüt etmişlerdi. MC üyelerinden birisine yapılan bir saldırı durumunda, MC üyelerinden herhangi birisinin talebi ile genel sekreter konseyi derhal toplantıya çağıracaktı. Cemiyet'e üye devletler, aralarında yaşanan bir anlaşmazlık durumunda, hakem yöntemine veya yargısal bir çözüme başvurmak hususunda anlaşmışlardı. Anlaşmazlık çıkması durumunda uyuşmazlıklar Konsey tarafından incelenecekti. Anlaşmazlık konsey tarafından da çözülemez ise sorun Uluslararası Sürekli Adalet Divanına ya da taraf ülkelerin daha önce aralarında yaptıkları sözleşmelerde belirtilen bir yargı makamına götürülecekti. Devletler arasında yapılacak antlaşmalarla ilgili hususlara 18-20. maddelerde yer verilmişti. Barışın devamlılığını sürdürmek için hakemlik anlaşmaları gibi uluslararası anlaşmalar ile Monroe Doktrini gibi bölgesel anlaşmaların misakın hiçbir maddesi ile bağdaşmaz sayılmayacağı hususu 21. maddede; uluslararası işbirliği ve uluslararası idare ile ilgili konular ise 22-25. maddelerde yer almıştır. (Gönlübol, 1974: 73). 22. madde, modern dünyanın çetin şartları içerisinde henüz kendi kendilerini yönetemeyen halkların korunmasının önemine işaret etmişti. Bu korunma biçimi, MC adına gelişmiş devletlerce oluşturulacak "manda" yönetimi ile olacaktı. Bu kapsamda eski Osmanlı Devleti toprakları üzerinde stratejik öneme haiz yerler ve bu yerlerde yaşayanlar manda idaresi altına alınıyordu. 23-25. maddelerde uluslararası işbirliğine ilişkindi. Misak'ın son maddesi olan 26. maddesinde ise Misak'ta yapılacak değişikliklerin yürürlüğe girebilmesi için üye devletlerin çoğunluğunun onayına ihtiyaç olduğu belirtilmiştir. Ayrıca bu maddede her üyenin Misak'ta

yapılan değişiklikleri onaylayıp onaylamamakta serbest olduğu ve istedikleri takdirde Cemiyet üyeliğinden çıkabilecekleri de ifade edilmiştir (Erim, 1953: 528).

MC Misakı'nda üye devletler kurucu ve davetli üyeler olmak üzere iki kategoride ele alınmıştır. Barış antlaşmalarına galip devlet statüsü ile imza koyan devletler kurucu üye statüsündeydi. I. Dünya Savaşı'nda tarafsız kalmış olan devletler ise davetli üyeler statüsündeydi. Bu iki statüdeki üyenin dışında MC'ye sonradan giren üyeler de vardı. Bu üyeler savaşın mağlubu veya onlara destek veren ülkelerdi. I. Dünya Savaşı sonrasında geçen süreçte koşullu veya koşulsuz olarak, kendi başvurusu ile ya da davetli olarak MC'ye üye olan devletlerin sayısı artmıştır. MC Misakı'na göre, MC üyeliğinden çıkma ise iki şekilde olabiliyordu. Bunlardan birincisi yükümlülüklerini yerine getirmeyen bir üye, diğer üyelerin verecekleri karar ile üyelikten çıkarılabilirdi. İkincisi ise üye devlet kendi talebi ile Cemiyet üyeliğinden ayrılabilirdi. Kendi talebi ile üyelikten ayrılmak isteyen devlet, bunu sekreterliğe bildirdiği tarihten iki yıl sonra üyelikten ayrılmış sayılırdı (Üçok, 1951: 321)

2. Milletler Cemiyeti'nin Temel Organları

MC'nin örgütsel yapısı, Şekil 1'de de görüldüğü üzere, Genel Kurul (Meclis), Konsey ve Sekreterya'dan oluşmuştur. Ayrıca Uluslararası Çalışma Örgütü (İLO), Uluslararası Sürekli Adalet Divanı ve MC Komisyonları da Sekreterya'ya bağlıdır.

Şekil 1. MC'nin Örgütsel Yapısı

2.1. Genel Kurul (Meclis)

MC Genel Kurulu bir tür diplomatik konferans niteliğindedir. Kurul, MC Misakı'nda belirlenen usul kurallarına göre faaliyet gösteriyordu. Genel Kurul'un yeni üyelerin MC'ye kabulü, bütçenin hazırlanması, Konseye daimi olmayan üyelerin seçilmesi ve görev süreleri ile ilgili kuralların tespit edilmesi ve antlaşmaların gözden geçirilmesi ile ilgili önerilerde bulunmak gibi çeşitli görevleri mevcuttu (Bennet 1995: 32). MC üyesi olan bütün devletler otomatik olarak Genel Kurul'da temsil hakkına sahip oluyorlardı. MC Misakı'na göre (Madde 3/4) her devlet Genel Kurul'da en fazla üç temsilci bulundurabiliyordu. Bu kuralın nedeni Genel Kurul'a sayıca az temsilci gönderen küçük devletleri sayıca daha fazla temsilci gönderebilecek devletlerin uygulayabileceği psikolojik baskıdan korumaktı. Birçok devlet Genel Kurul toplantılarına temsilci heyetlerinin başkanı olarak Başbakanlarını ve Dışişleri Bakanlarını göndermişti. Her yıl Eylül ayında Genel Kurul olağan toplantılarını yapıyordu. Genel Kurul'un başkanı yanında altı başkan yardımcısı bulunuyordu. Başkan, genellikle Konseyde yer almayan küçük devletlerin temsilcilerinden seçilirken, başkan yardımcılığına

veya Daimi Komitelerden birisinin başkanlığına büyük devletlerin Genel Kurul'daki temsil heyet başkanları seçilirdi. Genel Kurul'da başlangıçta altı, daha sonra bir komite daha oluşturularak toplam yedi tane daimi komite bulunmaktaydı. Bunlar; Hukuk ve Anayasa İşleri Komitesi; Silahların Azaltılması Komitesi; Genel ve İnsani İşler Komitesi; Bütçe ve Mali İşler Komitesi; Teknik Teşekküller Komitesi; Siyasi Komite ile daha sonra 1938 yılında Sosyal İşler Komitesiydi. Daimi Komiteler Genel Kurul'un ihtiyaç duyduğu çalışmaları yapmaktaydı. Daimi Komitelerin dışında Genel Kurul'un Gündem Komitesi, Yetki Belgeleri Komitesi ve Aday Tayini Komitesi adlı üç usul komitesi de mevcuttu. MC Genel Kurulu'nda devletler, coğrafi konumlarına veya siyasi ve ekonomik çıkarlarını dikkate alarak bloklar ve gruplar oluşturmuşlardı. Oluşturulan bu gruplar içinde en güçlüsü İngiltere ve onun dominyonlarıydı. Fransa ile Küçük Antant devletleri ise başlangıçta güçlü bir grup oluşturmalarına rağmen bu grup zamanla etkisini kaybetmiştir (Gönlübol, 1975: 79-82).

2.2. Konsey

MC sisteminde yetki ve görev dağılımı açısından karşılaştırıldığında Misak'ta ağırlığın Genel Kurula göre önemli ölçüde Konseye verildiği söylenebilir. Devletler arasındaki uyuşmazlıkları giderme görevi Konseye aitti. Konsey üyelerinin veto hakkı bulunmamaktaydı (Hasgüler ve Uludağ, 2005: 55). Konseyde kararlar oybirliği ile alınırdı. MC Misakında Konseyin, anlaşmazlıkları giderecek uzlaşma yolları bulmak; Misak'ı ihlal eden MC üyelerinin Cemiyetten uzaklaştırılması; manda devletlerin gözetim ve denetimi gibi görevleri vardı. Bunun yanında Konseyin, Sekreterlikte çalışan personelin kabulü ve atanması; Cemiyet merkezinin başka bir yere taşınması; silahsızlanma için gerekli planların hazırlanması; anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi için önerilerde bulunmak ve ambargoların uygulanması görevleri de mevcuttu. Konsey, uluslararası barışa karşı herhangi bir tehdidin söz konusu olduğu durumlarda, MC üyelerinden birisinin çağrısıyla toplanabilmekteydi (Bennet, 1995: 32). Konsey, ABD, İngiltere, Fransa, İtalya ve Japonya'nın temsilcileri ile MC'nin diğer dört üyesinin temsilcilerinden kurulmuştu. Bu devletler Konseyde daimi olarak temsil edileceklerdi. MC Misakı'nın aynı maddesine göre diğer dört üye, Genel Kurul tarafından seçilerek tayin edileceklerdi. Ancak söz konusu üyelerin ilk tayinlerine kadar geçen sürede İspanya, Belçika, Yunanistan ve Brezilya temsilcilerinin Konsey üyesi olmalarına karar verilmişti. Bu durumda devletlerin egemen eşitliği ilkesine Genel Kurul'da uyulmuş, Konsey'de ise büyük devletlerin hem sayı ve hem de statü bakımından üstünlüğü kabul edilmiş oluyordu. Ancak ABD'nin, MC'ye üye olamaması neticesinde Konsey'deki büyük devletlerin sayısı ile küçük devletlerin sayısı eşit hale gelmişti (Gönlübol, 1975: 83-84).

1922 yılı sonrasında MC Konseyi'nin üye sayısında sürekli bir değişiklik meydana gelmiştir. Konseyin daimi olmayan üyeleri seçilirken coğrafi konum, dini gelenek ve uygarlıkları, etnik grup, servet kaynakları gibi ölçütler dikkate alınırdı. Konseyde bulunan her MC üyesinin bir temsilcisi ve bir oyu mevcuttu (Madde 4/6). Konseyin çalışmaları veto tehdidi nedeni ile zaman zaman gecikmesine rağmen, çoğu zaman kararlar oybirliği ile alınmıştır (Gönlübol, 1975: 85). MC Konseyi, yılda en az bir kez olmak üzere ihtiyaç duyulduğu zamanlarda genellikle MC merkezinde veya tespit edilecek başka bir yerde bir araya gelirdi (Gündüz, 1987: 71). Konsey toplantılarının resmiyeti daha azdı (Gönlübol, 1975: 86). Madde 4/3'te belirtildiği üzere MC Konseyi'ne geniş yetkiler verilmişti.

2.3. Sekreterlik

Bu kurumun yetki ve görevleri MC Misakı'nın 6/4 maddesinde MC ile üye devletler arasında iletişim sağlamak; Sekreterliğe bağlı çeşitli birimleri sevk ve idare etmek ve Cemiyeti temsil etmek olarak ifade edilmişti. Sekreterlik bünyesinde Genel Sekreter dışında

sayıları, iki ile altı arasında değişen Genel Sekreter Yardımcıları da bulunuyordu (Gönlübol, 1975: 8).

3. MC'nin Barış ve Güvenliği Sağlama Çabaları

Kolektif güvenliği sağlama sorumluluğunu önemli ölçüde büyük devletlere bırakan MC, kolektif güvenlik ilkesi kapsamında güçlü devletlere karşı zayıf devletleri korumayı hedeflemişti (Watson, 1984: 284). MC Misakı üye devletler arasında çatışmaya yol açacak bir meselenin ortaya çıkması halinde, devletlerin önce arabuluculuğa başvurmaları veya hukuki çözüm yollarını kullanmalarını önermekteydi. Ancak bu devletler arabuluculuk ya da hukuki yollarla bir çözüme ulaşamazlarsa bu durumda Konseye soruşturma için başvurulabilirdi. Arabuluculuk, hukuki çözüm yolları ve Konseyin soruşturmasından bir sonuç alınamadığı ve savaşın kaçınılmaz olduğu durumlarda devletler, savaşa ancak üç ay sonra başvurabilirlerdi. Görüldüğü üzere MC Misakı savaşı yasaklamamış; ancak Misak'a imza atan devletlerin, savaşa başvurmadan önce tüm çözüm yollarını tüketmelerini zorunlu kılmıştır (Calvocorressi 1983: 86).

MC Misakının 12., 13. ve 14. maddelerini çiğneyerek savaşa girişen üye devletler, madde 16'da bütün üye devletlere karşı savaş suçu işlemiş olarak değerlendirilmiştir. Misak'ı ihlal eden devlete karşı MC'nin derhal bazı yaptırımlar uygulaması gerekiyordu. Bu yaptırımlar öncelikle o devlet ile diğer üye devletler arasındaki ticari ve finansal ilişkilerin kesilmesini içeriyordu. Misak'ı ihlal eden devlet MC'ye üye olmasa bile o devlet ile ticari ve finansal ilişkilerin sona erdirilmesi gerekiyordu. MC, devletler arasındaki kutuplaşma ve bloklaşmaya engel olmak amacıyla, devletler arasında yapılan gizli antlaşmaları geçersiz saymıştı. MC Misakı'na göre üye devletlerin imza altına aldıkları her anlaşma Sekreterlik tarafından kayıt altına alınması ve daha sonra yayınlanması gerekiyordu. Madde 18'e göre hiç bir sözleşmenin ya da uluslararası anlaşmanın Sekreterliğe kayıt edilmediği sürece bağlayıcı bir gücü yoktu.

MC, kurulduğu ilk yıllarda bazı devletler arası sorunları başarıyla çözüme kavuşturmuştur. Örneğin İsveç ve Finlandiya arasındaki 6500 küçük adacık ile ilgili sorun MC tarafından 1921 yılında çözüme kavuşturulmuştur. Yugoslavya Krallığı ile Arnavutluk arasındaki sınır sorunu da aynı yıl çözülmüştür. Avusturya ve Macaristan'ın ödemek zorunda oldukları savaş tazminatının ödenebilmesi için MC öncülüğünde her iki devlete borç sağlanmıştır. Polonya ile Almanya arasında Yukarı Silesia bölgesinin kime ait olduğuna ilişkin sorun da MC tarafından çözülmüştür. Ayrıca nüfusun çoğunluğu Alman olmasına karşın Litvanya'nın 1923 yılında işgal ettiği liman kenti Memel'in geleceği ile ilgili sorun da MC tarafından başarıyla çözüme kavuşturulmuştur. 1925 yılında Yunan askerleri Bulgaristan sınırını ihlal etmiş, Bulgaristan ise bir taraftan bölgedeki askerlerine sembolik bir direniş emri verirken, diğer taraftan bu ihlali derhal MC Konseyi'ne bildirmişti. Bunun üzerine Konsey üç gün içinde toplanarak ateşkes çağrısında bulunmuş ve Yunan askerlerinin çekilmesini istemişti. Konsey, Yunanistan'ın bu ihlalini kınamış, bölgeye askeri gözlemciler göndermiş ve her iki ülkeyi uzlaştırarak barışı sağlanmıştır (Bennet, 1995: 35). MC'nin çözüme kavuşturduğu bir diğer sorun da, daha çok Musul sorunu olarak bilinen Türkiye ile Irak arasındaki sınırın belirlenmesi olmuştur. MC, 1927 yılında Polonya ile Litvanya arasındaki benzer sorunun çözümünde de başarılı olmuştur.

Yaklaşık yirmi yıl boyunca MC, silahlı çatışmalardan teknik ve yasal sorunlara kadar yaklaşık 60 dava ile ilgilenmiş ve bu davaların yaklaşık yarısı barışçı yollarla çözümlenmiştir (O'Callaghan ve Griffiths, 2002: 176).

3.1. Silahsızlanma ile İlgili Yapılan Çalışmalar

MC Misakı'nda silahsızlanma ve devletlerin aralarındaki sorunları barışçı yollarla çözeceği ifade edilerek bu konudaki yaptırımlara 8. ile 17. maddelerde yer verilmiştir. MC, 1920 yılından itibaren silahsızlanma konusunu ele almış ve öncelikle devletlerin milli savuma bütçelerindeki kısıtlamaya gitmesi hususunda tavsiyelerde bulunmuştur. Bu kapsamda 1. Genel Kurul'da üye devletler 8. maddedeki silahsızlanma tavsiyesi karşılığında güvenlik sağlanması konusunun açıklığa kavuşturulmasını talep etmişlerdir. İlk olarak saldırı ve saldırgan kavramlarının açıklığa kavuşturulması gerekiyordu. Müzakereler neticesinde 3. Genel Kurul tarafından 14. Karar denilen bir karar metni hazırlanmış ancak sonuç alınmamıştır. Genel Kurulu'nun girişimleriyle 1924 yılında Politis ve Beneş'in raportörlüğünde Cenevre Protokolü dikkate alınarak hazırlanacak raporda; silahsızlanma konusundaki en büyük engeli yine güven unsurunun oluşturduğu belirtilmiş; barış yoluyla sorunların çözülmesi maksadıyla devletlerin iyi niyetlerini ortaya koyma yükümlülükleri olduğu, aksi takdirde sistemin çökeceği uyarısında bulunulmuştur. Buna karşın Cenevre Protokolü İngiltere tarafından zorunlu tahkim ve zorlayıcı tedbirleri öne sürülerek imzalanmamıştır. ABD de söz konusu Protokolün dışında kalmıştır (Akşın, 1991: 145). Ancak silahsızlanma konusu gündemde tutulmuş; 1922 ve 1930 yılında denizlerde silahsızlanma ile ilgili iki antlaşma gerçekleştirilmiştir.

3.1.1. Washington ve Londra Deniz Silahsızlanması Konferansı ve Antlaşmaları

ABD ile Japonya arasında Uzakdoğu bölgesindeki çıkar çatışması ve rekabetin neticesinde Washington ve Londra Silahsızlanma Konferansı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu Konferansa bu iki devlet yanında konu ile ilgili diğer devletler de katılmıştır. Yapılan çalışmalar neticesinde 6 Şubat 1922 tarihinde üç antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşmalardan birincisi "Dörtlü Antlaşma" olarak da anılan ABD, Japonya, İngiltere ve Fransa'nın katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşma ile devletler Pasifik'teki topraklarına karşılıklı olarak saygı göstermeyi taahhüt etmişlerdir. İkinci antlaşma ise dokuz devletin katılımıyla gerçekleştirilen "Dokuz Devlet Antlaşması" dır. Bu antlaşmayı ABD, Çin, Japonya, İngiltere, Fransa, İtalya, Portekiz, Hollanda ve Belçika imzalamışlardır. İmzacı devletler Çin'in bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygılı olduklarını ve Çin topraklarında ticari ve ekonomik alanlarda fırsat eşitliği ilkesinin dikkate alınacağını taahhüt etmişlerdir. Üçüncü antlaşma ise "Deniz Silahlanmasına Ait Antlaşma" olup, ABD, İtalya, Japonya, İngiltere ve Fransa arasında gerçekleştirilmiştir. Bu antlaşma ile büyük savaş gemilerinin tonajlarına sınırlamalar getirilmiştir (Armaoğlu, 1992: 221). Deniz silahsızlanması ile ilgili olarak Londra'da 22 Nisan 1930 tarihinde ABD, İngiltere ve Japonya arasında küçük tonajlı gemilerin sınırlandırılması ile ilgili bir antlaşma imzalanmıştır.

3.1.2. Locarno Antlaşmaları

İngiltere'nin Cenevre Protokolünü onaylamaması ile kendisini güvende hissetmeyen Fransa'nın en büyük korkusu Almanya'nın sınır ihlali yaparak Fransa'ya saldırması olmuştur. Bu korku nedeniyle Fransa, Versailles düzeninin bozulmasını önlemek için büyük bir çaba göstermiştir. Fransa, Almanya'yı ekonomik açıdan yıpratmak maksadıyla gündeme getirdiği tamirat borçlarının ödenmesini istiyordu. Almanya'nın borçlarını ödeyememesi nedeniyle Fransa, sanayi açısından önemli Rhur bölgesini 1923 yılında işgal etmiştir. Bunun neticesinde Fransa ile Almanya arasındaki ilişkiler kopma noktasına gelmiştir. 1924 yılında Almanya'nın Fransa'ya ödemesi gereken borçları taksitlendirilerek 250 milyon dolardan başlayan ödeme planını içeren bir protokol imzalanmış ve iki ülke arasındaki gerilim azaltılmaya çalışılmıştır. Daha sonra dünya barışını korumak ve güvenli ortamı devam ettirmek maksadıyla 1 Aralık 1925 tarihinde Almanya, Fransa, İngiltere, Belçika,

Çekoslovakya ve İtalya arasında Locarno Antlaşması imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmanın amacı, savaşlara engel olarak devletlerin arasındaki anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesini sağlamaktır. Anlaşmayla birlikte I. Dünya Savaşı'ndan sonra Fransa, Almanya ve Belçika'nın kesin sınırlarının çizildiğini anlaşmada herhangi bir sorun çıkması durumunda MC'nin duruma el koyacağı kabul edildi. Bu anlaşma ile Almanya, MC'ye üye olmuş ve diğer ülkelerle işbirliği içine girmiştir. Böylece Avrupa'da kısa süreliğine de olsa siyasi gerginlikler azalmıştır.

3.1.3. Briand-Kellog Paktı

ABD'nin I. Dünya Savaşı'na dâhil olmasının onuncu yıl dönümünde, 6 Nisan 1927 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanı Aristide Briand, Avrupa'daki durumunu güçlendirmek için ABD'ye bir barış paktı imzalamayı teklif etmiştir. Fransa'nın teklifine I. Dünya Savaşı sonrasında tekrar Monroe Doktrinine dönen ve Avrupa siyasetinde aktif bir tutum takınmak istemeyen ABD tarafından ilgi gösterilmemiştir. Ancak ABD Dışişleri Bakanı Frank B. Kellog, 1927 yılı sonunda Fransa'nın teklifine cevap vermiş ve ABD'nin bu pakta, savaşın bir milli politika aracı olarak kullanılmaması (Armaoğlu, 1992: 221-222) ve bu pakta diğer büyük devletlerin katılması şartı ile imzalayacağını belirtmiştir. Sonuçta Briand-Kellog Paktı, 28 Ağustos 1928 tarihinde, ABD, Japonya, İngiltere, Almanya, Belçika, Polonya, Fransa, Çekoslovakya ve İtalya tarafından imzalanmıştır. ABD, Sovyetler Birliği'ni tanımadığı için bu antlaşmaya davet etmemiştir. Sovyetler Birliği ise bu pakt ile kendisinin çevrelendiğini değerlendirmiştir. Ancak Fransa, Sovyetler Birliği'ni antlaşmaya davet etmiş, Sovyetler Birliği de olumlu cevap vermiştir. Antlaşmanın yürürlüğe girmesi tüm devletlerin onaylaması ile mümkün olacağından süreç uzamıştır. Bu dönemde 9 Şubat 1919 tarihinde Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa komşuları Estonya, Letonya, Polonya ve Romanya arasında Litvinoff Protokolü imzalanmıştır (Armaoğlu, 1992: 223). Bu antlaşma ile Locarno Antlaşmaları uluslararası bir boyuta taşınmış ve böylece savaşa başvurmayı yasaklayan bir madde bulunamayan MC Misakı'ndaki boşluk doldurulmaya çalışılmıştır (Soysal, 2000: 371).

1959

3.1.4. Silahsızlanma Konferansı

MC Misakı 8. madde kapsamında bir silahsızlanma konferansı gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Ancak MC'nin 1926 yılında gerçekleştirdiği "Silahsızlanma Konferansı için Hazırlık Komisyonu" gereken ilgiyi görmemişti. Silahsızlanma Konferansı ise ancak altı yıl sonra 2 Şubat 1932 tarihinde Cenevre'de gerçekleşebildi (Richardson, 1995: 68). İngiltere Dışişleri Bakanı Henderson başkanlığında başlatılan konferans bütün ulusal silâhların sınırlandırılması ve hissedilir şekilde indirilmesi için uluslararası bir anlaşmanın yapılmasının önemine işaret edilmiştir. Ayrıca bu amaca ulaşabilmek için yakın zamanlarda buna benzer konferansların toplanması gerektiği de ortaya konulmuştur. Teslihat konferansında oluşturulacak büroda 14 ülkenin temsilcilerinin faaliyet göstermeleri sağlanmıştır (Akşin, 1991: 152). Söz konusu konferansta İngiliz delege Sir John Simon ilk sözü almış, silahların sınırlandırılması ve indirimi hususunda hiçbir devletin cesaret edemeyeceği bir sınırlama getirerek savaşta kullanılması yasak olan silahların milletlerarası bir antlaşma ile kesin olarak kaldırılmasını teklif etmiştir (Akşin, 1991: 152). Devletlerin silahsızlanması fikri daha çok ABD ve İngiltere'ye aitti. Bu nedenle Silahsızlanma Konferansında silah indirimine gitmesi hususunda Fransa'ya ciddi baskılar yapılmıştır (Wright ve Mejia 1973: 90-95). Fransa silahsızlanma konusunda 5 bölüm ve 4 şarttan oluşan bir öneri sunmuştur. Ortak verilen sözler, coğrafi şartların ve özel şartların göz önünde bulundurulması ve güvenlik 4 şartı oluşturmuştur. Önerinin ilk iki bölümde sivil pilotlar, bombardıman uçakları ile bazı deniz araçlarının MC kontrolüne verilmesi hususu, üçüncü bölümde uluslararası kuvvetlerin oluşumunu içeren hususlar, dördüncü bölümde sivil halkın himayesini hedefleyen husus, beşinci bölümde ise barış teşkilatı için meydana getirilecek olan şartları içeren teklifler

bulunmaktaydı (Akşin, 1991: 152). Konferansın ikinci bölümü 11 Nisan'da başlamış ve ABD, savaş kuvvetlerinin üçte bir oranında düşürülmesini teklif etmiştir (Bilsel, 1998: 188). Almanya ise söz konusu konferans sırasında eşitlik konusunda ısrar etmiştir. Bu ısrarı kabul edilmeyince konferanstan çekilmiştir. Fransa'nın bütün milletlerin dâhil olduğu ortak bir güvenlik sistemi kurulduğu takdirde Almanya'ya eşitlik için müsaade edileceğini bildirmesi ile Almanya tekrar Silahsızlanma Konferansı'na katılmıştır. Bu dönemde Almanya, artık Hitler'in görüşlerini konferansta savunmaya başlamıştır. Sonuçta Almanya, 14 Ekim 1933 tarihinde Silahsızlanma Konferansı'ndan, 21 Ekim'de ise MC'den çekilmiştir (Armaoğlu, 1992: 225-226). Böylece Silahsızlanma Konferansı başarı elde edemeden dağılmıştır. Almanya'nın, 1934 yılında zorunlu askerliği getirmesi barış adına yapılan çabalara büyük bir darbe vurmuştur. Buna karşın MC, kınama ötesine geçip, herhangi bir yaptırımında bulunmamıştır.

4. Milletler Cemiyeti'nin Savaşı Önlemede Etkisiz Kalması ve Çöküşü

MC'nin amacı, uluslararası barışı korumak ve devletler arasında çıkabilecek anlaşmazlık ile çatışmaları barışçıl yöntemlerle çözmek ve olası savaflara engel olmak olarak açıklanmıştır (Denk, t.y.: 1). MC, barışın devamlılığının sağlanması ve savaş tehdidinde karşı caydırıcı olmak maksadıyla kolektif bir güvenlik sistemi oluşturmayı hedeflemiştir. I. Dünya Savaşı sonrasında bozulan uluslararası sistemin yeniden düzenlenmesi anlamında büyük bir sorumluluk üstlenen MC, devletler arasında işbirliğini geliştirmek ve uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için büyük çaba göstermiştir (Wilkinson 2007: 85). Hatta MC'nin "uluslararası barış ve güvenliği sağlama" ideali 26 maddelik Misakın 10 maddesinde yer almıştır.

1920 yılında yürürlüğe giren MC'nin uluslararası barış ve güvenliği sağlamada etkisiz kalmasının çeşitli nedenleri vardır. Misak çalışmalarına öncülük eden ABD gibi büyük bir devletin MC'ye üye olmaması Cemiyet'in etkinliğini zayıflatmıştır. ABD'nin önderliğinde kurulan bu cemiyete ABD Senatosunun olumsuz oyları nedeniyle ABD dâhil olamamıştır (Robertson, 2004: 276). ABD'de Demokrat Parti'nin 1918 seçimlerinde Senato'da yeterli sandalyeye sahip olamaması nedeniyle Wilson tarafından önerilen misak Senato'dan geçememiştir (Gönlübol, 1975: 70).

Tüm dünya devletlerini içine almayı hedefleyen MC'nin bir diğer özelliği de evrensel değerler taşımasıdır. Ancak gerek kuruluş aşamasına ve gerek Misak çalışmalarına birçok büyük ve küçük devletin katılmaması büyük sorun yaratmıştır (Aras, 2003: 73). ABD'nin teşkilata üye olmaması neticesinde özellikle İngiltere ve Fransa teşkilatta daha etkili devletler olarak bir bakıma teşkilatı kendi amaçları doğrultusunda yönlendirmişlerdir. Sınırlanmış üyelik sistemi, I. Dünya Savaşı'nda yenilen devletlerin MC'ye kabul edilmesi ile sona ermiş ve zamanla bağımsızlıklarını kazanan devletlerin çoğu Cemiyet üyeliğine kabul edilmişlerdir. Ayrıca, MC'nin yürürlükte olduğu dönem süresince hiç bir zaman bütün devletler, hatta bütün büyük devletler, aynı anda Cemiyet'in üyesi olmamışlardır (Gönlübol, 1975: 78).

I. Dünya Savaşı sonunda galip devletler, eski Osmanlı ve Alman toprakları üzerindeki yönetim sorumluluklarının, MC'nin belirlediği şartlarda üye devletlere özel yetki ve haklar sağlamak için kullanılması maksadıyla manda rejimini uygulamışlardır. Bir taraftan insan haklarının korumaya çalışıp diğer taraftan manda sistemi ile sömürge arayışı içine giren devletler MC'nin genel amaç ve işleyişinde çelişkiye yol açmışlardır. Sonuçta manda rejimi uygulaması MC kurucu ilkelerine aykırı bir şekilde geleneksel sömürgeciliğe benzer sonuçlar doğurmuştur.

MC, geleneksel devlet sisteminde kalıcı bir değişikliğe de neden olmamıştır. Bunun en büyük nedeni Cemiyet'e üye devletlerin iradeleri dışında bu devletleri bağlayacak kurallar

koymak ve bu devletlere sorumluluk yüklemek gibi yetkilerinin bulunmamasıydı. Cemiyet geleneksel devlet sisteminin ana ilkesi olan egemenlik temelinde şekillendirilmişti (Gönlübol, 1975: 78). MC'nin kuruluş amaçlarının başında savaşı önlemek bulunuyordu (Sönmezoğlu, 1989: 585). Savaşın önlenmesi maksadıyla saldırgana karşı ortak zorlama tedbirlerin alınmasını sağlayacak hükümler MC Misakı'nın çeşitli maddelerinde yer almasına rağmen bu hükümler gerektiğinde uygulamaya konulamamıştır. MC, devletler arasında yaşanan bazı sorunların çözümünde başarılı olamamıştır. Bu sorunlar aşağıya sıralanmıştır:

Korfu Adası, Yunanistan ile Arnavutluk arasındaki bir sınır sorunu olarak 1923 yılında MC gündemine gelmiştir. Konsey, sorunu incelemek üzere İtalyan General Enrico Tellini başkanlığındaki bir heyeti görevlendirmiştir. 27 Ağustos 1923 tarihinde Tellini ve beraberindeki heyet Yunanistan kısmındaki sınırda inceleme yaptıkları sırada saldırıya uğramışlar ve Tellini öldürülmüştür. Bunun üzerine Mussolini, Yunanistan'ın derhal tazminat ödemesini ve olaya karışanları cezalandırılmasını istemiştir. Yunanistan'ın bu talebe olumlu cevap vermemesi üzerine Yunanistan tarafında kalan Korfu adası İtalyan güçleri tarafından 31 Ağustos 1923 tarihinde işgal edilmiştir. MC ise İtalya'nın işgal eylemini kınamakla yetinmiştir. Sonuçta İtalya, Korfu adasını işgal ederek kazançlı çıkmış; buna karşılık MC sistemi ağır bir darbe almıştır.

1929 yılında ABD'de meydana gelen ekonomik kriz kısa sürede tüm dünyayı olumsuz yönde etkilemiş ve 1930 yılından itibaren MC ciddi uluslararası sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Japonya, Çin askerlerinin iki devlet arasındaki demiryolu hattına zarar verdiklerini öne sürerek Çin egemenliğinde bulunan Güney Mançurya Demiryolu'nu Eylül 1931'de işgal etmiştir. Japonya, MC Konseyi daimi üyelerinden birisiydi (Archer, 1992: 22). MC Misakının 11. maddesi kapsamında olay yerinde incelemeler yapmak maksadıyla bir komisyonun oluşturulması gerekiyordu. Ancak Japonya, Çin'in bu talebini Konsey'de veto etmiştir. Çin ise 15. madde gereğince, soruna taraf olan devletlerin kararı bloke edemeyeceklerini öne sürerek Japonya'nın vetosunun geçerli olmayacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Konsey, Mançurya'ya gönderilmek üzere bir komisyon oluşturulmasına karar vermiştir. Ancak Komisyon, Mançurya'ya olayların başlamasından yedi ay sonra varabilmiş ve bu sürede Japonya Mançurya işgalini tamamlamış ve ülkede kendisine bağlı bir kukla yönetim kurmuştur. Hatta Mançurya'nın bağımsız bir devlet olduğunu belirterek adını da Manchuku olarak değiştirmiştir. Komisyon ise konuyla ilgili hazırladığı Raporu MC Genel Kurulu'na sunmuş ve söz konusu rapor kabul edilmiştir. Buna karşılık Japonya, MC'nin kararını hiçe sayarak MC'den istifa etmiştir. MC ise Komisyon'un raporunda önerilen hususların yerine getirilmesi maksadıyla zorlayıcı hiç bir yaptırımda bulunmamıştır. Konsey, Japonya'ya karşı etkin yaptırımların hayata geçirilmesi, ekonomik ve askeri ambargoların uygulanması gibi konularda kararlı bir tutum sergileyememiştir. Kısacası MC, güçlü bir ülkeye karşı yaptırım uygulama hususunda etkisiz kalmıştır. Bu durum hem MC'nin itibarını zedelemiş, hem de MC'nin güçlü üye devletlerin taraf olduğu sorunlar karşısında iradesini ortaya koyamadığını göstermiştir (Bennet, 1995: 36).

İngiltere ve Fransa, Avrupa'da bir yandan Hitler ile uğraşırken diğer yandan Mussolini İtalya'sı ile ilişkileri koparmak istemiyorlardı. Bu nedenle İngiltere ve Fransa, mümkün oldukça İtalya'nın Afrika'daki faaliyetlerine karışmıyorlardı. Ancak Habeşistan'ın şikâyeti MC'de hemen ele alınmıştı. Fransa ve İngiltere, Ağustos 1934'te Habeşistan sorununu müzakere etmek üzere İtalya ile görüşmelere başlamışlardı. İngiltere ve Fransa'nın İtalya'ya teklif ettiği imtiyazlar Mussolini tarafından reddedildi. Mussolini'nin emriyle Ekim 1935'te, İtalyan ordusu Habeşistan'ı işgal etti. İtalya, işgal sırasında sivil ve savunmasız Habeşlere karşı hardal gazı kullandı (Bennet, 1995: 37). Buna karşın İtalya hariç diğer MC Konsey üyeleri kısa sürede toplanarak İtalya'nın Misakın 16. Maddesini ihlal ettiğine oybirliği ile karar verdiler. Konsey, İtalya'nın saldırısını kınamış ve İtalya'ya karşı alınabilecek askeri ve

ekonomik ambargolardan söz etmeye başlamıştı. MC üye devletleri 11 Ekim’de, İtalya’ya karşı ortak bir eylemin geliştirilmesini onaylarken İtalya işgal ettiği toprakları terk etmedi. Devletler İtalya’ya karşı ambargo uygulamaya başladılar. Buna karşılık İtalya, ambargo kararını alan MC üyelerini tehdit etmiştir (Çakmak, 2005: 64). İngiltere ve Fransa dâhil MC içindeki hiçbir devlet İtalya’nın saldırganlığını durdurmak maksadıyla askeri güce başvurmaya hazır değildi. Dolayısıyla İtalya’ya karşı uygulanan eylemler başarısız olmuş ve Temmuz 1936’da ambargolar kaldırılmıştır (Bennet, 1995: 37). Dolayısıyla MC, İtalya’ya karşı uygulamaya koyduğu ambargoları sonuna kadar sürdürmekte kararlı davranmamıştır. Özellikle İngiltere’nin tutumu İtalya’ya karşı sürdürülen ambargoların kaldırılmasında etkili olmuştur. Fransa ise 1922 yılı sonlarında İtalya’da iktidara gelen Faşist Mussolini iktidarını ileride Almanya’ya karşı birlikte hareket edecekleri düşüncesiyle desteklemiştir (Henig, 1995: 36).

Japonya ile İtalya MC’nin güvenilirlik ve saygınlığına önemli oranda gölge düşürmüştür. Daha da önemlisi Cemiyetin anti-hegemonyal sitemi çökmüştür (Watson, 1984: 285). Bu süreçte silahlanma programını büyük ölçüde tamamlayan Almanya, giderek hem komşuları hem de Avrupa için tehdit olmaya başlamıştır. Almanya’nın silahlanma faaliyetleri demokratik Weimar Cumhuriyetinin ilk yıllarında, Sovyetler Birliği ile yapılan gizli işbirliği çerçevesinde başlamıştır. Almanya, Versailles Antlaşması ile kendisine yüklenen savaş tazminatını, o dönem dünyada yaşanan ekonomik kriz sebebiyle ödeyemeyince, bunu fırsat bilen Fransa 1923 yılında Almanya’nın sanayi bölgesi Ruhr’u işgal etmiştir. Almanya ise gerekli silah ve teçhizatının olmaması nedeniyle Fransa ile savaşmamıştır (Pietrzyk, 2001: 31–54). Fransa’nın bu tutumu karşısında Almanya Sovyetler Birliği ile daha çok yakınlaşacaktır.

Almanya, 1922 yılından itibaren büyük bir ekonomik kriz yaşayarak devalüasyona gitmiş, ancak 1924 yılında yeniden ekonomik bir hamle yaparak üretimini iki katına çıkarmıştır. 1927 yılında ise Almanya sanayi üretiminde savaş öncesi seviyesine ulaşarak Avrupa’nın en gelişmiş sanayi ülkesi olmuştu (Wright ve Mejia, 1973: 96). Ekonomik olarak giderek zenginleşen Almanya askeri güce de ağırlık verebilirdi. Almanya’nın silahlanması 1928 yılında “dört yıllık silahları geliştirme” programının uygulanması ile hız kazanmıştır. Bu programın uygulanmasıyla Almanya 1 Nisan 1933 yılına kadar 16 tümen kurmayı hedeflemişti. Ancak Versailles Antlaşması ile Almanya’nın askeri gücüne sınırlama getirilmişti. Versailles hükümlerine göre Almanya en fazla 7 tümen kurabilirdi (Henig, 1984: 12). Savaştan galip çıkan devletlerin Almanya ile olan ilişkileri çıkarlarının farklı olması nedeniyle aynı olmamıştır. Almanya Versailles Antlaşması hükümlerini ihlal etmeye başlamış devletlerin çıkarları farklı olması nedeniyle devletler Almanya’ya karşı aynı tepkiyi vermemişlerdir (Rich, 1992: 4). Bu durumun farkında olan Almanya’da Eylül 1930’da gerçekleştirilen seçimlerden sonra demokratik hükümet dağılmış ve Nasyonalist Sosyalistler güç kazanmıştır. Nasyonalist Sosyalistler Almanya’nın silahlanma politikasına daha çok önem vermişler ve fakir Alman halkı bu durumdan ancak yeni bir savaşla çıkabileceklerine inanmaya başlamıştır (Sherman, 2000: 326).

1933 yılında Hitler Almanya’da iktidara sahip olmuş ve kendisini Führer ilan ederek tek parti diktatörlüğü kurmuştu (Heywood, 1997). Hitler, 1934-35 yılları arasında yoğun bir program ortaya koyarak silah üretimi ve askere alma konusunda büyük bir seferberlik başlattı. Böylece Almanya, Versailles Antlaşmasını ihlal ederek, bu anlaşmayı tanımadığını açıkça ortaya koymuştur (De Gaulle, 1968: 15). Almanya’nın silahlanmasında diğer Avrupa devletlerinin de suçu vardı. Çünkü Versailles Antlaşması’nın Beşinci kısmında Almanya’nın silahsızlandırılması konusu ele alınırken, giriş bölümünde bütün devletlerin silahlanmada bir sınırlamaya gitmeleri talep edilmekteydi. Ancak diğer ülkeler silahlanmaları konusunda bir sınırlama getirmediği için Almanya da diğer ülkelerle eşit haklara sahip olması gerektiğini

öne sürdü (Richardson, 1995: 68). Silahsızlanma konusu MC Misakının 8. maddesinde de yer almıştı. Bu madde, uluslararası barışın korunması için ulusal düzeyde silahlanmanın minimum düzeye indirilmesini ve bu uygulamanın uluslararası bir yükümlülük haline getirilmesini içeriyordu. Ancak MC bu konuda gerekli çabayı ve iradeyi gösteremedi. Hitler yönetimindeki Almanya ise hızla silahlanmış ve Mart 1936'da, Versailles Antlaşması ile Locarno Paktı'nı feshetmiştir. Almanya'nın Ren Irmağı'nın batısında kalan bölgeyi tekrar silahlandırması karşısında İngiltere ve Fransa büyük bir endişe içine girmiştir. Almanya ile MC arasında 1925 yılında gerçekleştirilen antlaşmaya göre söz konusu bölgede hiçbir devletin asker bulundurmaması gerekiyordu. MC bu konuda da protestolar dışında herhangi bir yaptırım uygulamadı.

İspanya'da hükümet ile çoğunluğu ordu mensubu olanlar arasında 17 Temmuz 1936 tarihinde çatışmalar başlamış ve İspanya, ülke bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak amacıyla MC'den kendilerine silah sağlamasını talep etmiştir. Ancak İspanya'nın bu talebi karşılık bulmamıştır. 1936-39 yılları arasında devam eden İspanya iç savaşına İtalya ve Almanya gibi birçok devlet müdahil olmuştur. Ancak MC, İspanya'daki bu savaşı bir iç sorun olarak görerek dünya barışı için ciddi bir tehdit oluşturan bu savaşa müdahil olmamış ve diğer devletlerin müdahalesine sessiz kalmıştır.

Hitler, tüm Almanları birleştirmek amacıyla irredantist (dil, din, soy ve kültür birlikteliği olduğu halde herhangi bir devletin sınırları dışında yer alan halk ile söz konusu devletin birleşmesi) bir politika yürüterek Almanya'nın savaşlarda kaybettiği toprakları ve Alman nüfusunun yaşadığı ülkeleri kendi egemenliği altına almak istiyordu. Bu kapsamda Almanya, 12 Mart 1938 tarihinde Avusturya ile birleştiğini ilan etmiştir. "Anschluss" olarak adlandırılan bu ilhakin ardından Alman orduları ülkeyi tamamen işgal etmiştir. 1923 yılında demokratik Weimar Cumhuriyeti ile Almanya'nın eşit statüde bir üye olarak uluslararası sisteme entegre olmasını istemeyen İngiltere ve Fransa, daha sonra Almanya'yı birçok kez MC'ye katılmaya çağırmışlar, ancak bu çağrı her defasında Hitler tarafından reddedilmişti (Richardson ve Stone, 1995: 164). Hitler, yalnızca MC gibi uluslararası bir örgütü değil, aynı zamanda uluslararası hukuku da hiçe saymıştı (Holsti, 1995: 260).

Almanya, Avusturya'yı işgal ettikten sonra gözünü MC üyesi olan Çekoslovakya'ya dikmişti. Çekoslovakya'nın Südet bölgesinde Alman asıllılar çoğunlukta ve Almanya bu Almanlar üzerinde hakkı olduğunu ileri sürüyordu. Çekoslovakya'nın Almanya'nın bu talebine karşı koyacak gücü mevcut değildi. İngiltere, Neville Chamberlain'in yatıştırma politikası kapsamında Südet bölgesinin otonomi statüsünün tanınarak Çekoslovakya sınırları içinde kalması için Almanya'yı ikna etmeye çalıştı. Ancak Südet bölgesinde bulunan Almanlar ayaklanarak Almanya'ya bağlanma yönünde eylemlerde bulundular (Gilbert ve Large, 1991: 306). Sonuçta Almanya'nın askeri operasyon başlatmasına engel olmak isteyen İngiltere, Almanya'nın Çekoslovakya'dan bir parça almasına razı oldu (Mesquita, 2006: 44). Daha sonra Südet bölgesi Eylül 1938'de imzalanan Münih Antlaşması ile Almanya'ya bırakılmıştır. Bu süreçte MC sessiz ve etkisiz kaldı. Benzer şekilde altı ay sonra Hitler bu defa Çekoslovakya'yı tamamen egemenliği altına aldı. Ortak bir güvenlik konsepti geliştiremeyen MC, Almanya'nın bu eylemi karşısında da reaksiyon gösteremedi.

Sovyetler Birliği 1939 yılı Aralık ayında Finlandiya'ya saldırmıştı. Bunun üzerine Finlandiya MC'ye başvurmuş ve Sovyet saldırısı 9-14 Aralık 1939 tarihleri arasında Cenevre'de görüşülmeye başlanmıştı. Daha önce MC'nin kararları nedeniyle Japonya, İtalya ve Almanya ile arası açılan İngiltere, Sovyetler Birliği ile de arasını bozmak istemiyordu. Buna karşın Sovyet saldırısına, önceliklere oranla daha sert bir tepki vermek isteyen MC, 14 Aralık 1939 tarihinde, Misakı ihlal ettiği gerekçesiyle Sovyetler Birliği'ni MC üyeliğinden çıkardı. Böylece MC tarihinde ilk ve son defa bir devlet MC üyeliğinden ihraç edilmiş oldu.

Ancak Sovyetler Birliği'nin ihraç edilme sürecinde MC kendi normlarını çığnemişti. Çünkü ihraç kararı alınabilmesi için oy birliği gerekli iken on beş Konsey üyesinden yalnızca yedisi Sovyetler Birliği'nin üyelikten çıkarılması yönünde oy kullanmıştı. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin ihracı lehinde oy kullanan yedi devletten (İngiltere, Belçika, Fransa, Mısır, Güney Afrika, Bolivya ve Dominik Cumhuriyeti) üçü (Bolivya, Mısır ve Güney Afrika), oylama yapılmasından bir gün önce Konsey üyeliğine seçilmişlerdi. 1939 yılında başlayan II. Dünya Savaşı boyunca, sorunları çözmek maksadıyla MC herhangi bir çalışma yapamadı.

Sonuç

I. Dünya Savaşı, dünyada yirmiden fazla ülkenin katıldığı, çok önemli sonuçları olan kitlesel anlamda ilk büyük savaştır. I. Dünya Savaşı iki bakımdan önem taşımaktadır. Birincisi, I. Dünya Savaşı'nın maddi ve manevi yıkım yaratan ilk topyekûn savaş olmasıdır. İkincisi ise savaşın sonunda imparatorlukların yıkılarak yeni devletlerin kurulmasıdır. Ancak yıkılan devletlerin yerinde kurulan yeni devletler ile güç dengesinde meydana gelen kuvvet boşlukları adeta yeni bir savaşın çıkmasına yol açmıştır. Kısacası I. Dünya Savaşı sonrasında kalıcı bir barış sağlanamamıştır (Kaşyugun, 2009: 319).

MC, I. Dünya Savaşı sonunda uluslararası güvenlik ve barışın devamlılığını sağlamak maksadıyla, 10 Ocak 1920 tarihinde, Hollanda, Fransa, İngiltere ve ABD öncülüğünde İsviçre'de kurulmuştur. Güçlü karşısında zayıfı korumayı amaçlayan ortak güvenliği sağlama sorumluluğu ise önemli ölçüde büyük güçlere bırakmıştır. Ancak ABD gibi büyük bir gücün MC'ye üye olamaması Cemiyet'i zayıflatmıştır. ABD yanında Sovyetler Birliği'nin de MC'de yer almaması Cemiyet'in, uluslararası barışın korunmasında başarılı olamamasının bir diğer sebebi olarak görülebilir. Büyük devletlerin yanında küçük devletlerin de Cemiyet'e üye olmamaları nedeniyle MC gerçek anlamda "evrensel" bir kimlik kazanamamıştır. Ayrıca Cemiyet'e üye önemli bazı devletlerin üyelikten ayrılmaları da Cemiyet'i zayıflatmıştır. İngiltere ve Fransa'nın MC yönetiminde gereken etkiyi yaratamamaları da bir diğer olumsuz durum olmuştur. Ayrıca bir taraftan insan haklarını korumaya çalışırken diğer taraftan kolonileşme ve manda sistemi ile sömürge arayışı içine giren Fransa ve İngiltere'nin davranışları Cemiyet'in genel amacı ve işleyişi ile çelişmiştir. Cemiyet'in bünyesinde savaşı önleyici tedbirlerde boşlukların bulunması ve yeterli yatırımların yapılmaması da sorun yaratmıştır. Ancak MC için en büyük sorunu, Versailles Barış Antlaşmasından memnun olmayan devletler yaratmıştır. Japonya, İtalya'nın üyelikten kendi istekleri ile ayrılmaları, 1936 yılında Sovyetler Birliği'nin daimi üye olarak katıldıktan sonra, 1939 yılında üyelikten çıkarılması MC'yi zayıflatmıştır. Konsey'de yer alan devletlerin Cemiyet Misak'ını ihlal ederek başka ülkelere saldırmaları, Cemiyet'in kuruluş felsefesi ve Misak'ı doğrultusunda hareket etmemeleri MC'nin etkin olarak çalışmasını zorlaştırmış, hatta imkânsız kılmıştır. 1925'te Yunanistan ve Bulgaristan arasında ortaya çıkan sınır anlaşmazlığını başarılı bir şekilde çözen MC; Japonya, İtalya ve Almanya gibi büyük güçler söz konusu olduğunda, ambargoları ve kolektif güvenlik sistemini kararlı bir biçimde gerçekleştirememiştir. Ayrıca Misakın 10. maddesinde mütecavizin açıkça ifade edilmemesi de barışın korunması açısından sorun yaratmıştır. Bunun yanında MC'nin işleyişinde kararların ilke olarak tüm üyelerin oy birliği ile alınması, önemli bir kararın kısa süre içerisinde alınmasını zorlaştırmış, politik ve hukuki sorunların çözümünü engellemiştir.

Polonya ile Litvanya arasında Vilna kenti uyuşmazlığı (1920); İsveç ile Finlandiya arasında Aaland Adaları (1925); Kolombiya ile Peru arasında Leticia anlaşmazlığı (1933-35) MC'nin çabaları sayesinde çözümlenebilmiştir. Ancak, İtalya ve Yunanistan arasındaki Korfu ihtilafı (1935), Japonya'nın Çin'e saldırısı (1932), İtalya'nın Habeşistan'a saldırısı (1936) karşısında MC hiçbir şey yapamamıştır. Almanya'nın 1935 ve 1936 yıllarında Versailles Anlaşması ihlalleri ve İspanyol iç savaşı (1935-39) sırasında da yine MC etkisiz kalmıştır.

1935 yılında Cemiyet'ten ayrılan Almanya saldırganlığın dozunu giderek artırmıştır. Özellikle 1936 yılından sonra İtalya'nın Almanya ile cephe oluşturması karşısında Cemiyet gerekli tedbirleri alamamıştır. İngiltere ve Fransa ise Nazi Almanyası'na karşı direnmek yerine yatıştırma politikası gütmeye başlamışlardır. Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal sonrasında Eylül 1938'de İngiltere ve Fransa'nın Almanya ile Münih Anlaşması'nı imzalayarak Almanya'nın Çekoslovakya toprakları üzerinde faaliyetlerine göz yumması tüm dünyada büyük yankı uyandırmış, Habeşistan konusunda İtalya'ya verilen ödünün şokunu daha yeni atlatmaya çalışan kamuoyunda MC'nin rolü açıkça sorgulanmıştır. Daha sonra Avusturya'nın 1938 yılında Almanya'ya dâhil olması (Anschluss) ve Almanya'nın MC himayesindeki Dantzig'i ele geçirmesi (1939) karşısında MC'nin tepkisiz kalması MC'nin sonu olmuştur. Böylece Wilson tarafından ortaya atılan ve iki savaş arası döneme damgasını vuran idealizm, başarısızlığa uğramıştır (Mearsheimer, 2005: 139-152).

MC, başlangıçta kurgulanan sistemdeki yapısal sorunlar, karar verme mekanizmasının yetersizliği ve üye devletlerin kuruluş amacına aykırı hareketleri nedeniyle giderek etkisiz hale gelmiştir. Bunun sonucunda yirmi yıl süre ile üye devletlere hizmet veren MC, tüm çabalara rağmen insanlık tarihinin en büyük trajedilerinin yaşandığı II. Dünya Savaşı'nı önleyememiştir. II. Dünya Savaşı sonrasında 18 Nisan 1946 tarihinde yapılan 21. Genel Kurul toplantısında MC'nin hukuki varlığı son bulmuştur.

Kaynakça

- Akgül, F. (2014) “Uluslararası İlişkilerde Liberal Yaklaşımlar”, Mehmet Şahin ve Osman Şen (Ed.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (Ankara: Kripto Yayınları).
- Akşin, A. (1991) *Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi*, XVI. Dizi, S. 56, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları).
- Aras, T. R. (2003) *Atatürk'ün Dış Politikası* (İstanbul: Kaynak Yayınları).
- Archer, C. (1992) *International Organizations* (London, New York: Routledge).
- Armaoğlu, F. (1992) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi I* (Ankara: T.C. İş Bankası Yayınları).
- Armaoğlu, F. (1996) *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi* (İstanbul: Alkım Yayınevi).
- Bennet A. L. R. (1995) *International Organizations: Principles and Issues* (Englewood Cliffs, N. J.: Prentice Hall).
- Bilsel, M. C. (1998) *Lozan I. Cilt* (İstanbul: Sosyal Yayınları).
- Calvocorressi P. (1983) *World Politics Since 1945*, 4th Edition, Longman.
- Carruthers, S. L. (2001) “International History 1900-1945”, John Baylis ve Steve Smith (Ed.), *The Globalization of World Politics* (Oxford: Oxford University Press).
- Çakmak C. (2005) “Turkey In The Second World War ‘Evasive’ Or ‘Active’ Neutral?” *Journal of Academic Studies*, August- October 2005, Volume: 7, Number: 26.
- De Gaulle C. (1986) *The Complete War Memoirs of Charles De Gaulle*. (Translated from French by Jonathan Griffin), Published by Simon and Schuster.
- Denk, E. (t.y.) Milletler Cemiyeti Misakı, www.erdemdenk.com/mcmisaki (21.10.2019).
- Erim, N. (1953) *Devletlerarası Hukuku ve Siyasi Tarih Metinleri (Osmanlı İmparatorluğu Antlaşmaları) I* (Ankara: Türk Tarih Kurumu).
- Esmer, A. Ş. (1953) *Siyasi Tarih* (Ankara: Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).

- Gilbert, F., Large, D. C. (1991) *The End of the European Era, 1890 to the Present*, (New York: W.W. Norton Company).
- Gönlübol, M. (1975) *Milletlerarası Siyasi Teşkilatlanma* (Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları).
- Gündüz, A. (1987) *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar İle İlgili Temel Metinler* (İstanbul: BETA).
- Gürbüz, V. M. (Mayıs-Kasım 2002) “Bir İdeal, Bir Amerikan Başkanı ve Onun Başarısızlığı: Başkan Wilson ve Milletler Cemiyeti”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 29-30.
- Hasgüler, M. ve Uludağ M. B. (2005) *Uluslararası Örgütler*, 2. Baskı (Ankara: Nobel Yayınları).
- Henig, R. (1995) *Versailles and after, 1919-1933* (London and New York: Routledge).
- Heywood, A. (1997) *Politics*, (London: Macmillan Foundations),
- Holsti, K.J. (1995) *International Politics*, (New Jersey: Prentice Hall).
- Kaşıyuğun, A. (2009) “Osmanlı Devleti’nin 1. Dünya Savaşı’na Girmeden Önceki İttifak Arayışları”, *History Studies*, Vol. 1, No. 1.
- Kürkçüer, O. M. (1964) *Siyasi Tarih (1789-1945)* (Ankara: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları).
- Kütükçü, M. A. (2004) Uluslararası Hukukta Self-Determinasyon Hakkı ve Türk Cumhuriyetleri, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 12, Konya.
- Magstadt, T. M. (2006) *Understanding Politics: Ideas, Institutions, and Issues* (United States: Thomas Wadsworth).
- Malanczuk, P. (2000) Akehurst’s Modern Introduction to International Law, 7th revised edition (London and New York: Routledge).
- Mearsheimer, J. (2005) “E. H. Carr vs. Idealism: The Battle Rages On”, *International Relations*, Vol. 19, No. 2.
- Mercan, G. N. (2014) Milletler Cemiyeti (Cemiyet-i Akvam), *TUIÇ Akademi*, <http://www.tuicakademi.org/milletler-cemiyeti-cemiyet-i-akvam/> (21.10.2019).
- Mesquita, B. B. (2006) *Principles of International Politics, People’s Power, Preferences and Perceptions*, Third Edition, (Washington D.C.: CQ Press).
- O’Callaghan T. ve Griffiths M. (2002) *International Relations, The Key Concepts*, (London and New York: Routledge).
- Oran, B. ve Diğerleri (2002) *Türk Dış Politikası I Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar (1919-1980)* (Ankara: İletişim Yayınları).
- Öztoprak, İ. (1989) *Türk ve Batı Kamuoyunda Milli Mücadele* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).
- Pazarcı, H. (1985) *Uluslararası Hukuk Dersleri I* (Ankara: Ankara Üniversitesi SBF Yayınları).
- Pietrzyk, M. E. (2001) “Explaining the Post-Cold War Order: An International Society Approach”, *International Journal on World Peace*, New York, Vol. 18.

- Pomerance, M. (1976) “The United States and Self-Determination: Perspectives on the Wilsonian Conception”, *AJIL*, Vol. 70.
- Rich, N. (1992) *Great Power Diplomacy 1814-1914* (Boston: Mcgraw Hill).
- Richardson, D. (1995) “The Geneva Disarmament Conference 1932-1934” in Dick Richardson and Glyn Stone, (eds.), *Decisions and Diplomacy: essays in twentieth century international history: in memory of George Grun and Esmonde Robertson* (London: Routledge).
- Richardson, D. ve Stone, G. (1995) *Decision and Diplomacy, Essay in Twentieth Century International History*, (London: Routledge).
- Robertson, D. (2004) *The Routledge Dictionary of Politics* (London: Routledge).
- Soysal, İ. (2000) *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920 – 1945)*, XVI Dizi S. 382, 3. Baskı (Ankara: Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları).
- Sönmezoğlu, F. (1989) *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi* (İstanbul: Filiz Kitabevi).
- Türkmen, Z. (2014) 1914'ten 2014'e 100'ncü Yılında Birinci Dünya Savaşı'nı Anlamak, Uluslararası Sempozyum (20-21 Kasım 2014), Harp Akademileri Komutanlığı İstanbul: Bildiri Kitabı).
- Uçarol, R. (2008) *Siyasi Tarih*, 7. Baskı (İstanbul: Der Yayınları).
- Üçok, C. (1951) *Siyasi Tarih Dersleri (1789-1950)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).
- Watson, A. (1984) *The Evolution of International Society, A Comparative Historical Analysis* (London and New York: Routledge).
- Wilkinson, P. (2007) *International Relations* (Oxford: Oxford University Press).
- Wright, G. ve Meija, A. (1973) *An Age of Controversy. Discussion problems in 20th Century European History* (New York: Dodd, Mead & Co).